

BOZÓKY EDINA

Attila és a hunok Jean d'Outremeuse krónikájában

A 14. századi Jean d'Outremeuse a legdúsabb fantáziájú krónikaírók közé tartozik. A régi korok, az ókor és kora középkor leírásában a fikció szerepe nála messze túlhaladja az ismert történeti események arányát. Attila és a hunok története nagyrészt saját képzeletvilágának a terméke: elbeszélésének legtöbb elemét sehol máshol – se történeti, se irodalmi forrásban – nem lehet megtalálni.

Jean d'Outremeuse – vagy Jean (Johans) des Preis – Liège-ben élt; ragadványneve a Meuse folyó jobb partjára utal. 1338-ban született; a püspöki törvényszéken volt *greffier* (irodatiszt). Az 1380-as években bizonyos szerepet játszik a város és a püspök-herceg közötti konfliktusokban, de 1389-től visszavonul a közéleti viharoktól. 1400-ban hal meg. Fő műve, a *Myreur des Histors* (A történetek tükré)¹ egy monumentális, vallon dialektusban írt világkrónika, amelyben ugyanakkor a városának, Liège-nek a története foglalja el a legfőbb helyet. Ebben a műben, melyet 1380 után kezdett írni, visszanyúl a világ teremtéséig, és eljut saját korának tárgyalásáig. Ha az utolsó részeket viszonylag megbízható forrásnak lehet tekinteni, a régebbi korok tárgyalásával másként áll a helyzet. Liège legrégebbi történetét, melyről nem létezik kortárs forrás, úgy dicsőíti, hogy egy epikus hősnek (Ogier le Danois), Nagy Károly egy legendás főemberének tulajdonítja a város építését, templomai alapítását és más fontos eseményeket.² Jean d'Outremeuse antik és középkori története át van szöve legendás elemekkel, és tele van teljesen kitalált eseményekkel és nevekkal. Írt egy epikus költeményt is Liège történetéről (*Geste de Liège*),³ melynek első részét teljes egészében ismerjük, de a másodikból csak 12 224 verssor, a harmadikból pedig csak néhány verssor maradt ránk. (Még így is ez a leghosszabb középkori francia verses mű, mely összesen 53 000 verssorból áll). Szerkesztett egy igen terjedelmes lapidáriumot is, *Trésorier de philosophie naturelle des pierres précieuses* (A drágakövek természetfilozófiájának kincstárnoka) címmel.⁴ Neki lehet tulajdonítani John Mandeville híres „Utazásai”-nak egy speciális változatát is, melyben Ogier le Danois nagy szerepet játszik.⁵

¹ *Le Myreur des histors, chronique de Jean des Preis dit d'Outremeuse*. Adolphe Borgnet et Stanislas Bormans (ed.). 7 vol. Bruxelles, Hayez pour l'Académie royale de Belgique, 1864–1880.

² Vö.: Michel, L.: *Les légendes épiques carolingiennes dans l'œuvre de Jean d'Outremeuse*. Bruxelles, 1935 ; Bozoky, E.: *L'invention du passé liégeois chez Jean d'Outremeuse*. In: Chastang, P. (dir.): *Le passé à l'épreuve du présent : Appropriations et usages du passé au Moyen Âge et à la Renaissance*. Paris, 2008. 75–88.

³ A *Geste de Liège* a *Myreur des histors* megfelelő köteteiben került kiadásra. A hunok történetére vonatkozó részek a 2. kötetben találhatók.

⁴ Cannella, A-F.: *Gemmes, verres colorés, fausses pierres précieuses au Moyen Âge. Le quatrième livre du «Trésorier de philosophie naturelle des pierres précieuses» de Jean d'Outremeuse*. Genève, 2006.

⁵ *La version liégeoise du Livre de Mandeville*. M. Tyssens et R. Raelet (ed.), Bruxelles, Académie royale de Belgique, 2011 (Anciens auteurs belges).

Attila és a hunok a *Myreur des histors*-ban és a *Geste de Liège*-ben egyaránt jelen vannak. A *Myreur des histors* négy könyvre osztja tartalmát: az 1. könyv 794-ig tart, a 2. 794-től 1207-ig, a 3. 1207-től 1340-ig; a 4., mely a kortárs történetet tárgyalta, elveszett. A kiadott szöveg igen terjedelmes: egészen pontosan 3351 oldalt tesz ki, és több mint húsz éves munka eredménye.

A hunok eredete

A hunok történetét a krónikás a tízezer kölni vértanú szűz legendája kapcsán vezeti be. 242-re teszi vértanúságuk évét: ebben az évben érkezett a tízezer szűz Kölnbe, Cyriacus pápával együtt, ahol a hunok október 21-én gyilkolták meg őket. Itt tér rá a krónikás a hunok eredetére. Mint írja, több nézetet is ismer ezzel kapcsolatban, de azt fogadja el igaznak, hogy a hunok zsidóktól származtak. Amikor a zsidókat Claudius, Titus és Hadrianus császárok korában kiűzték Jeruzsálemből, közülük tizenkétezen elmenekültek Góg és Magóg hegyein is túlra, Kína (*Cathay*) földjére.⁶ Ott letelepedtek, és királyt választottak maguknak, akit Felimeirnek hívtak.

Jean d'Outremeuse felsorolja a király leszármazottait, akik teljesen fiktív genealógiát alkotnak: Felimeir utóda Andaros; ez utóbbié Jonatas; utána következik Helyas, majd Judas. Judas fia, Hunus 238-tól kezdett uralkodni. Álmában Isten hangja azt parancsolta neki, hogy népével együtt keljen át a tengeren, és dülje fel Germánia és Gallia földjét. Másnap Hunus összehívta embereit, és elmondta nekik Isten parancsolatát.⁷ A férfiak nagyon megörültek, hogy így meg tudják majd bosszulni a szégyent, amit a rómaiak hoztak rájuk, amikor elüldözték őseiket az Ígélet földjéről. Azt tanácsolták Hunus királynak, hogy teljesítse be Isten akaratát.

Így aztán kijöttek Kína országából, vitték magukkal mindenüket, asszonyaikat, gyerekeiket. Tengerre szálltak, és hajóztak éjjel-nappal. Tanácskozni kezdtek arról, hogy milyen nevet viseljenek, milyen néven legyenek ismertek, és királyuk, Hunus neve után a hun nevet választottak. Így is nevezték őket, amíg Hunus életben volt; de miután meghalt, és fia, Wandalus lett a király, az ő neve után a vandál nevet adták nekik, de általában inkább hunoknak hívtak őket.⁸ Wandalus negyvenkilenc évig uralkodott; őt követő fia, II. Wandalus pedig negyvenöt évig. Az ő fia volt Attila.

A hunok ezen őstörténete teljesen fiktív, de egyes elemeinek az eredetét lehet azonosítani. Ügyes kompilátorként Jean d'Outremeuse úgy szerkeszti elbeszélését, hogy ismert vagy ismerősnek tűnő neveket ad kitalált események hőseinek.

⁶ *Le Myreur*, II. 17.: „Pluseurs gens parollent des Huens, queiles gens chu furent et de queile paiis vinrent, et pluseurs hystors en parollent, qui n'en sevent mie la veriteit; mains ons true aux plus veritables que cheaux Huens furent Juys. Nous avons deviseit chi-deseur comment les Juys furent tant de fois decahiés al temps Claudius emperere, et al temps Tytus et Adrianus empereres, quant ihs n'osoient plus demoreir en Jherusalem; si s'enfuirent bien XII^m en la terre de Cathay, bien parfont deileis les Montagnes de Gog et Magog.”

⁷ *Le Myreur*, II. 18.: „A chely Hunus vint en vision en son dormant une vois qui ly dest que Dieu ly mandoit que ilh persist ses gens et passast le mere, si destruiست toute la terre de Germaine et de Galle.”

⁸ *Le Myreur*, II. 18.: „Adont orent ches gens conselhe entre eaux comment ilhs soy nommeroient, et queile nom ilh prenderoient par lequeile ilhs fussent cognus; si orent teile conseilhe que ilhs s'appelleroient apres le nom de leur roy, qui Hunus estoit nommeis: si que ilh furent nommeis Huens. Enssi furent-ilh appelleis longtemps, tant com leur roy Hunus viscat. – Mains quant Hunus fut mors, et Wandalus, son fis, fut roy, se les nommat-ons Wandaliens, solonc son nom; mains on les appellat toudis plus communement Huens.”

Ami a hunok zsidó eredetét illeti, egy Christianus Stabulensisnek⁹ tulajdonított szöveg (9. század második fele) a hunokat Góg és Magóg népével azonosítja, akik magukat kazárokknak hívják, és zsidó vallásúak.¹⁰ A *tongres-i, maastrichti és liège-i püspökök történetében*, melyet 980 körül egy bizonyos Heriger de Lobbes írt, ugyancsak felbukkan ez a vélemény.¹¹ „A hunok elterjedéséről a római birodalomban” című részben elmeséli, hogy Claudius császár egy nagy éhínség miatt kiűzte a zsidókat Rómából, majd hozzáteszi, hogy a magyarok (hunok) azt állítják, hogy a zsidóktól származnak.¹² Jean d’Outremeuse kombinálja mindezt azzal a legendával, miszerint a zsidók tíz törzset, melyeket Salmanassar, Asz-szíria királya Médiába deportált (vö.: *II Kir 17:6*), Nagy Sándor Góggal és Magóggal együtt elzárta a hegyeken túl.¹³ Ennek a legendának egyik változata szerepel John Mandeville „Utazásai”-ban is: itt a tíz zsidó törzset Góggal és Magóggal azonosítja a szerző, és elmondja, hogy amikor az Antikrisztus meg fog jelenni, ezek a zsidók kitörnek majd a hegyek mögül, hogy hatalmuk alá vessék a keresztényeket.¹⁴ Megjegyezzük, hogy a hunok és más „barbár” népek Góggal és Magóggal való összekapcsolása a középkori szövegek egyik jól ismert közhelye.

A krónikáknál megjelenik egy másik fontos motívum is, mégpedig a hunok Istentől kapott hivatása. Itt ugyan még nem részletezi, miért küldi Isten a hunokat rombolni; a szerző csak jóval lejjebb, Tongres városa elpusztítása kapcsán fogalmazza meg ennek az okát, a nép bűneinek büntetését.¹⁵

Az első hun király nevét valószínűleg a gótok hasonló nevű királya (Filimer) ihlette, akinek fontos szerepe volt a hunok eredetmondájában. Jordanes a *Geticában* elmeséli, hogy Filimer, amikor Szkítiában varázslónőket (*magas mulieres*) fedezett fel a népe között, el-

⁹ Stavelot (németül Stablo) igen fontos apátság volt Liège közelében, melyet a 7. században alapítottak.

¹⁰ Christianus dictus Stabulensis (Chrétien de Stavelot), *Expositio super librum generationis*, c. 24, R. B. C. Huygens (ed.). Turnhout, Brepols, 2008. (Corpus christianorum Continuatio medievalis 224) 436.: „Nescimus iam gentem sub caelo in qua christiani non habeantur. Nam et in Goc et Magoc, quae sunt gentes Hunorum quae ab eis Gazari uocantur, iam una gens, quae fortior erat ex his quas Alexander conduxerat, circumcisa est et omne Iudaismum obseruat...” Vö.: Chekin, L. S.: „Christian of Stavelot and the Conversion of Gog and Magog. A Study of the Ninth-Century Reference to Judaism Among the Khazars”. *Russia mediaevalis*, vol. 9. (1997) 13–34.

¹¹ A Hainaut-ban található Lobbes apátságát a 9. században alapították.

¹² Heriger Lobbiensis: *Gesta episcoporum Tungrensium, Traiectensium et Leodiensium*, § 17, MGH SS 7, G. H. Pertz (ed.), Hannover, 1846. 171–172.: „Fertur namque a quibusdam, quod tempore famis quae facta est anno decimo Claudii Caesaris, cuius et Lucas in actibus apostolorum meminit [...] cum inquam eo tempore, ut Lucas dicit, Claudius pro inopia totum orbem profligatura non solum Iudeos expelli iussisset ab Urbe, sed et omnes inbecilliores cum ipsis Iudeis, ut saltem validiores sustentarentur reliquo pane, claudi fecisset in quodam abito terrae, coaluisse usque ad supradicta tempora in gentem magnam; Ungros denique notum est huic famae assentari velle, qui et iactant se a Iudeis originem ducere.” Erről a római éhínségről esik szó az Apostolok cselekedeteiben (11:28).

¹³ Anderson, A. R.: *Alexander’s Gate, Gog and Magog, and the Included Nations*. Cambridge, Mass., T 1932., 3. fejezet: „Alexandre’s gate built to confine the ten tribes of Israel”, 58–86.

¹⁴ *La version liégeoise du Livre de Mandeville*, LXXII. 144–145.: „En celle region meismes sont les montaignes de Caspie qu’il appellent Uber, et celle c’on nomme Goch et Magoch, entre lesquelles furent enclos les Juys des .X. lignies et ne porent issir de nulle part [...]. On dist que ilz ysseront hors ou temps Antecrist, et feront grant occision de Crestiens. [...] il dient qu’il scevent bien par leur prophecie que [chil de] Caspie ysteront hors et mettront Crestiens en leur subjection autant et plus qu’il ont esté en la nostre subjection.”

¹⁵ *Le Myreur*, 121–122.; *Geste*, CC, v. 5723–573.

kergette őket a pusztába, ahol azok valamiféle bolyongó „förtelmes szellemekkel” (*spiritus immundi*) párosodtak, mely kapcsolatból vették eredetüket a hunok.¹⁶ Ami Hunust és Wandalust illeti, névadó (*eponym*) királyok, Outremeuse kitalálásai.

Legenda hadjáratok

Mielőtt Attila korára térne át, Jean d'Outremeuse visszamegy Hunus király idejébe. Teljesen anakronisztikus és fantasztikus hadjáratait írja le: Kínából kihajózva, a tengeri út után a hunok Magyarországra érkeztek 240-ben. Elkezdték pusztítani Magyarország, Pannónia és Bulgaria földjét, majd elhatoltak Kölnig, ahol lemészároltak tízezer szüzet és a pápát. Köln lerombolása után Rómába akartak indulni, tengerre szálltak, de a szél Egyiptomba vetette őket. 244-ben a hunok ostrom alá vették Kairót,¹⁷ de Egyiptom királya ellenállt. Egy nagy csatában csaptak össze, ahol 12 000 hun meghalt, de 80 000-en megmaradtak. Huszonnyolc évig Egyiptomban időztek, sátorban lakva, asszonyaikkal és gyerekeikkel. 244-ben a hunok háborúba mentek Afrika királya ellen, de elvesztették a csatát.¹⁸

Ezután Jean d'Outremeuse felsorolja a római történet egyes – fiktív – eseményeit, majd felveszi a hunok hadjáratainak a fonalát. Eszerint 247-ben a hunok bevonultak az Ígéret földjére, és elkezdtek mindent elpusztítani, mondván, igazságtalanul úzték el őket onnan. Sok kárt okoztak, de Egyiptom királya legyőzte őket egy csatában. 251-ben a hunok Macedoniába törtek be, de ott is vereséget szenvedtek. 254-ben a hunok elpusztították Szíriát, Arábiát, majd elmentek Jeruzsálembe, de onnan Egyiptom királya kikergette őket.¹⁹

Majd később, 279-ben a hunok Oroszországban (!) pusztítottak; 280-ban a keresztényeket üldözték Júdeában és Egyiptomban; 283-ban viszont vereséget szenvedtek e két országban.²⁰ Mindezek a fantasztikus hadjáratok bele vannak szőve egyrészt a római történet többé-kevésbé „valóságos” eseményei, másrészt az akkor még nem létező európai országok mesés epizódjai közé. Nem kell csodálkozni, hogy Jean d'Outremeuse a 3. századról szólva louvaini és flandriai grófkorról beszél, s megemlíti egy galliai és egy lotharingiai herceget is, valamint egy jupille-i királyt.²¹ Elmondja például, hogy egy bizonyos Brabantinus, Louvain grófja örökölte Lotharingia hercegségét, alapított egy Bois-le-Duc nevű várost, és róla nevezték el országát Brabantnak. Ebben a korban már Magyarországnak is voltak királyai, akik ugyanakkor különös módon a frankok trójai legendájából vett nevet viseltek: Prián (= Priamus) és Ector (= Hector),²² majd a fia, Francio. Ez a trójai eredet régi és igen ismert toposz a krónikákban. A 7. századi Fredegárnak tulajdonított Krónika, valamint a *Liber Historiae Francorum* (727) szerint a frankok a trójai menekültektől származtak, és első királyuk Priamus volt.²³ A 13. század elején Rigord, majd a *Grandes Chroniques de France*

¹⁶ Jordanes : *De origine actibusque Getarum*, MGH Aa, 5, 89. Th. Mommsen (ed.), Hannover, 1882.

¹⁷ Nyilvánvaló az anakronizmus, hiszen Kairót csak 969-ben alapították.

¹⁸ *Le Myreur*, 18–19.

¹⁹ *Le Myreur*, 20–26.

²⁰ *Le Myreur*, 34–35.

²¹ Jupille: Liège közeli helység (ma Liège városához tartozik). A Karoling uralkodók egyik rezidenciája is ott volt.

²² *Le Myreur*, 37.

²³ Fredegar: *Chronica*, II, 5, MGH SRM II, B. Krusch ed., Hannover, 1888. 46.; *Liber Historiae Francorum*, § 2, *ibid.*, p. 242. Vö.: Coumert, M.: *Origines des peuples. Les récits du Haut Moyen Âge occidental (550–850)*. Paris, 2007.

Franciont, a frankok névadó őseit Priamus unokájának és Hector fiának mutatják be.²⁴ Hogy Jean d'Outremeuse miért kölcsönözte ezt a genealógiát a magyarországi királyok dinasztiájának, annak talán az a magyarázata, hogy a frankok eredetmondája szerint Szkítiát elhagyva a frankok a Duna mellett telepedtek le, és ott Francion felépített egy *Sicambria* nevű várost,²⁵ amit a középkorban Budával azonosítottak.

A 4. század elején a hunok folytatták pusztító expedícióikat Európában; a Liège-i krónika szerint 308-tól kezdtek „uralkodni” Oroszországban: számuk akkor 100 000 volt. 309-ben összeütköztek egy csatában egyfelől a hunok, másfelől Magyarország és Dánia királyai. A hunok ezután visszamenekültek Oroszországba. 311-ben Pannonia királya győzte le őket, és királyuk is meghalt. Új királyuk Wandalus lett. Lejebb a krónikás újra szóba hozza a hunok oroszországi pusztításait, a hunok kegyetlenségét ecsetelve: „Ezek a hunok nagyon kegyetlenek és rossz természetűek voltak, mert nem kímélték sem a keresztényeket, sem a szaracénokat, hanem teljesen elpusztították azokat az országokat, ahova bejöttek és a népeket is...”²⁶

Később, de még Wandalus király korában (327) a hunok meghódították Bulgariát, majd bejöttek Pannonia földjére, ahol akkoriban Szent Márton még kisgyermek volt. Elkezdtek felegetni és lerombolni az egész országot, de Gomber, Pannonia királya szembeszállt velük, és legyőzte őket; Wandalus király is megsebesült. Ezután a hunok ismét visszahúzódtak Oroszországba. 355-ben a hunok újból betörték Magyarországra, de Priam király és Bulgaria hercege legyőzte őket, és a hunok harmadszor is visszavonultak Oroszországba.

Wandalus a krónika szerint 380-ban halt meg, utóda Attila, a hunok utolsó királya lett. A krónika erre az időre teszi a szikamberek (frankok) bevonulását a római birodalomba a Rajna és az Ahr folyón átkelve, de Szent Jeromos krónikájának befejezését és Sigebert de Gembloux (!),²⁷ valamint Aquitániai Prosper krónikáinak a megkezdését is.

A hunok Attila előtti hadjáratai természetesen Jean d'Outremeuse kitalálásai. Többféle valóságos történeti elem ihlethette: egyrészt a vandálok betörése Észak-Afrikába, másrészt valószínűleg Egyiptom és Palesztina arab meghódítása. Ugyanakkor a hunok oroszországi megtelepítése és az onnan irányított támadások a tatárjárásra emlékeztetnek. Az viszont elég különös, hogy a krónika nem azonosítja a hunokat a magyarokkal, sőt szembeállítja őket.

Attila

Attila uralmát furcsa módon vezeti be: első hőstettének Nagy-Britannia meghódítását tartja: „Amint Attila a hunok királya lett, és elkezdtek hatalmasan uralkodni és meghódítani több országot, tengerre szálltak, és addig hajóztak, míg el nem értek Nagy-Britanniába, és

²⁴ Rigord: *Histoire de Philippe Auguste*. Edition, traduction et notes, Carpentier, E., Pon, G. et Chauvin, Y. dir., Paris, CNRS, 2006. 194.; *Les Grandes Chroniques de France*, Viard, J. ed., Paris, 1920, t. I, 11. Vö.: Beaune, C.: *Naissance de la nation France*, Paris, Gallimard, 1993. «Troiani aut Galli?», 25–74.

²⁵ Rigord, *op. cit.*, 196: Francio autem circa Danubium fluvium cum suis remansit et edificans sibi civitatem, Sicambriam vocavit; *Les Grandes Chroniques de France*, t. I, 11–12. Vö.: Eckhardt, A.: „*Sicambria: capitale légendaire des Français en Hongrie*”. *Revue d'études hongroises*, 2–3 (1928), és *Id.*, *De Sicambria à Sans-Souci. Histoires et légendes franco-hongroises*, Paris, PUF, 1943.

²⁶ *Le Myreur*, 58.: „Ches Huens estoient mult crueux et de mal nature, car ilhs ne spargnoient cristiens ne Sarasiens, ains mettoient tout à exilh les pays où ilhs venoient et les gens oussi...”

²⁷ Sigebertus Gemblacensis (c. 1030–1112) 1083 után kezdte írni krónikáját (*Chronica sive chronographia universalis*. Ed L. C. Bethmann in MGH Scriptores 6, 1844. 300–374.).

nekikezdték elpusztítani és feldúlni az országot, megölni az embereket, és lerombolni a városokat és a várakat, és nem kegyelmeztek senkinek még váltságdíj ellenében sem.”²⁸ 383-ra teszi a hunok betörését „Romaniába”, azaz a római birodalomba. De mielőtt elbeszélne Attila nyugati hadjáratait, Jean d'Outremeuse hosszasan kitér Szt. Szervác tongres-i püspök legendájára.²⁹ Tongres püspöki város volt a 400-as évektől, Liège elődje: ez utóbbi csak a 8. században emelkedett erre a rangra. Szervác történetét már Tours-i Gergely is részletesen leírta a *Frankok története* című művében: amikor a püspök meghallotta, hogy a hunok Galliába készülnek betörni, imádkozott, hogy elháruljon a veszély. Majd Rómába ment, hogy ott is esedezzen Istenhez. Szent Péter megígérte neki, hogy a hunok mégis bejönnek Galliába, mindent lerombolnak, de Szervác akkor már nem lesz életben. Szervác legendáját 1000 körül Hériger de Lobbes fejlesztette tovább.³⁰ Jean d'Outremeuse persze kiszénezi az eseményeket. Mint írja, egy égi hang először Trier városában, Szent Péter templomában figyelmeztette a püspököt, hogy Tongres-t, Gallia és a germán területek számos részével együtt le fogják rombolni. Ezután Szervác Kölnön és Metzen keresztül Rómába utazott, s amikor beért a városba, Róma összes harangja köszöntötte. Szent Péter sírja előtt annyira sírt, hogy hulló könnyei teljesen elárasztották a földet alatta, és olyan erősen verte a mellét imádkozás közben, hogy a templom minden részében lehetett hallani. Nappal számos római templomban imádkozott, viszont éjjel szent Péter sírja előtt maradt. A harmadik éjszaka megjelent neki a szent apostol, és ő is megígérte, hogy Németország, Gallia és Tongres le lesz rombolva, de Isten megmenti Szervácot és Trier városát.

Jean d'Outremeuse szerint 391-ben kezdtek a hunok „uralkodni” Romaniában, de a császár elküldte ellenük az Etre nevű patríciust (*Etre le patris*), akit Aëtiuszal lehet azonosítani. Egy nagy csatában ütköztek össze, tizenkét mérföldre Brandis-sur-Mertől (Brindisi!).³¹ A csata egy napon és egy éjjelen át tartott, és több mint 80 000-re rúgott a két tábor áldozatainak a száma. De a rómaiak még több embert veszítettek, mint a hunok. Attila nem kívánt ott maradni, nem akart újból csatába bocsátkozni.³² Ezt az epizódot valószínűleg a catalaunumi csata leírása ihlette.

Az ezeket követő események elbeszélése ismét furcsa kompiláció eredménye. Buda haláláról Jean d'Outremeuse előad egy anekdotát, melynek egyetlen más szerzőnél sincs nyoma. Eszerint Buda és több más „lovag” Attila szemére hányta, hogy elmenekült; ezért Attila lefejeztette őket. Amikor a patrícius meglátta, hogy a hunok elvonultak, hálát adott Istennek. Attól félt tudniillik, hogy újra csatát kell vállalnia, miközben a serege nagyon legyengült, és már több ezer embert elveszített. De nagyon félt Alarichtól, a nyugati gótok királyától is, aki a közelben tartózkodott, és Attila segítségére siethetett. Compostella királya azonban megütközött Alarich-hal, aki számos emberével együtt életét vesztette a csatában; akik megmaradtak, a hunokhoz csatlakoztak. A patrícius vissza akart térni Rómába, de útközben Maximinianus, Burgundia királya behatolt Romaniába. Az ellenük vívott csatában a

²⁸ *Le Myreur*, 86.: „Aussitoist que Atilla fut roy des Huens, fut tout entirement fortune por eux, et commençarent à regneir poissamment et à conquerir plusieurs pais; sy montarent sor mere et nagarent tant, qu'ilh sont venus en Bretangne le Grant, et commençarent le pais à destruire et gasteire, et les gens ochire, citeis, vihes et casteals abatre, et ne prenoient nulle homme à merchi ne à ranchons.”

²⁹ *Le Myreur*, 89–94.

³⁰ Heriger Lobbiensis: *Gesta episcoporum*, 172–175.

³¹ Brindisi fontos kikötő volt, többek közt a VI. kereszties hadjárat kiindulópontja 1128-ban. Természetesen a hunok sohasem jártak arra.

³² *Le Myreur*, 102–103.

patrícius elesett, de a burgundok királya is meghalt. Utóda fia, Gondicar lett. A hunok pedig Brindisiben hajóra szálltak, és elhajóztak Compostellába. Itt tudta meg Attila, mi lett a sorsa Alarich királynak és embereinek. Erre a hun király, akihez Alarich megmaradt hívei csatlakoztak, Compostella országát kezdte pusztítani. A hunok legyőzték a compostellai király seregét, majd Galliába indultak. Decemberben Attila behatolt Burgundiába; egy nagy csatára került sor, amelyben Gondicar életét vesztette, és népe is vereséget szenvedett.³³

Ettől kezdve elterjedt a hír, hogy a hunok el fognak pusztítani mindent, és meg fogják hódítani az összes országot. Ezért több herceg szövetséget kötött ellenük: Pharamon, Franciaország királya, Flandria és Louvain grófjai, valamint Lotharingia hercege. Amikor a hunok meghallották ezt, kezdtek visszavonulni, és mivel gyorsabban lovagoltak, mint ellenségeik, el tudtak menekülni előlük.³⁴

Egy újabb eseménysorozat 400-ban kezdődik Jean d'Outremeuse krónikájában. Amikor a hunok betörték Franciaországba, a frankok királya már Clodius, Pharamon fia volt. Lutetia (= Párizs) közelében csapott össze a két sereg. Clodius összetörte Attila lándzsáját, a hun uralkodó a lóva alá bukott, de az övéi megmentették. Végül Clodiusnak sikerült a hunokat kiűznie országból.³⁵

Egy újabb hadjáratra 404-ben került sor. Alafis király, a thüringiai és ostrogothiai Theoderich fia és testvére, a gothiai Alarich voltak a hunok szövetségesei. Jean d'Outremeuse hozzáteszi, hogy Aëtius fia, Engesion volt akkor a „patrícius”. Arcadius császár parancsára összegyűjtött egy nagy sereget a hunok ellen, akik Auvergne-ben pusztítottak. A patrícius parancsot adott a frankok királyának, Merovechnek, Jochie királyának, Théodonet-nek, fiának, Aquitania királyának, Tresodane-nak, Alania királyának, Sygebansnak és Szászország királyának, Gercansnak, hogy vonuljanak fel a hunok ellen. Arles-ban gyűltek össze. A két tábor csatája Clermont városa közelében zajlott le. A patrícius megölte Attila egyik fiát, Wandust. Merovech király különösen kitűnt bátorságával. Attila nem is merte megtámadni. Sygebans király levágta Attila orrát és szemöldökét. Attila másik fia, Jonas megölt több ellenséget – akiknek a nevét a krónikás mind felsorolja –, és kettévágott egy embert, de végül Merovech király megölte. Éjszaka a hunok elmenekültek, elvonultak Marseille-ig, ahol hajóra szálltak, és elmentek Alsó-Friziába (!). Ott leromboltak négy várost: Archada, Pollux, Frisonel és Gapmada nevűt és tizenkét várat. A frízek királya, Godakins elmenekült Dániába unokatestvéréhez, Ogier királyhoz, és kérte, hogy nyújtson segítséget. De a hunok elleni csatában mind a ketten, Godakins és Ogier is meghaltak.³⁶

405-ben a hunok ostrom alá vették Trier városát, majd Kölnt. Köln ostroma nyolc hónapig tartott, de 406-ban kormányzói átadták a várost Attilának, kinyitották kapuit a hunok előtt, akik persze mindent leromboltak és kifosztottak. Azután Aachenbe mentek, amivel kapcsolatban Jean d'Outremeuse egy különös epizódot mesél el. A hunok elfogtak ott egy Abafis nevű áruló lovagot, aki eladta nekik Köln városát. Láncra verték, és mindennap megkorbácsolták, majd sót tettek a sebére. Amikor Attila szemére hányta, hogy nem tartja be az egyezségüket, amaz azt válaszolta, hogy az árulóknak nem jár semmi lojalitás. Abafis kilenc nap múlva meghalt, miután a hunok lerombolták Aachent, majd folytatták útjukat Metzig, ahol mindent felégettek, csak a Szent István oratóriumot hagyták épségben. Ezután

³³ *Le Myreur*, 103–104.

³⁴ *Le Myreur*, 104.

³⁵ *Le Myreur*, 107.

³⁶ *Le Myreur*, 107–113.

Toul, Verdun, Utrecht, Münster, Mainz, Prága (? *Pirage*), Strassburg, Speyer, Worms és más városok lerombolása következett.³⁷

Világosan kitűnik, hogy mindezek a hadjáratok csak távolról emlékeztetnek arra, amit a történeti forrásokból ismerünk. De a krónikás itt is olyan reminiscenciákhoz fordul, melyek jelen vannak ezekben a forrásokban, mint például a Szervác-legenda, Metz ostroma, a „patrícus” ellenállása. Azonban – valószínűleg tudatosan – összekeveri a kronológiát, a neveket, a helyeket, és főleg teljesen új – fiktív – kontextusba helyezi ezeket az elemeket. A hunok hajózásai, Brindisi és Marseille szerepe természetesen teljes egészében kitalált elemek. Azt is felesleges hangsúlyozni, hogy Frízia és Dánia a hunok korában nem államok, és Compostelláról sincs szó a 9. század előtt... Két Alarich nevű királyt is Attila oldalára állít, ami szintén nem felel meg semmilyen történeti ténynek. Az első Alarich, vizigót király Rómát dúlta fel 410-ben, de nem volt semmi köze a hunokhoz. II. Alarich 484 és 507 között volt a vizigótok királya, tehát jóval Attila kora után. Azt is hozzátehetjük, hogy Attila galliai hadjárata épp a vizigótok ellen irányult; a catalaunumi csatában a vizigótok a rómaiak oldalán harcoltak, és Theoderich nevű királyuk ott halt meg. Ami a clermont-i – fiktív – csata római szövetségeseit illeti, két király neve szerepel a történeti forrásokban: Merovech, a Meroving dinasztia névadó királya és az alánok királya, Sygebans, aki Orléans védőjének, Sangibannak felel meg. Nem ismerünk továbbá Maximinianus nevű burgund királyt sem, Gondicar viszont azonosítható Gundaharral, akit valóban a hunok öltek meg 436-ban, de nem egy Attila által vezetett hadjárat alkalmával. Ő a távoli modellje a *Nibelung-ének* Güntherjének.

Tongres elpusztítása és Attila utolsó hadjáratai

Jean d'Outremeuse-t a legjobban persze Tongres elpusztítása érdekelte, ezzel kapcsolatban írja le a legtöbb – fiktív – részlet.³⁸ Tongres-ot a világ legszebb városának minősíti, és hozzáteszi, hogy benne emelkedett a legtöbb templom: 76 kollegiális templom, 60 plébánia és 30 kolostor. A hunok megostromolták a várost; a császár és Franciaország királya nem jöttek a segítségükre, mert attól féltek, hogy a hunok megtámadják országukat. Outremeuse egy másik okot is megnevez: annyi erdő volt Tongres környékén – tizenkét mérföldnyi körzetben –, hogy senki nem mert ott hadakozni. Tongres ostroma három évig tartott. Júliusban a kiéhezett hunok úgy határoztak, hogy felhagynak az ostrommal, és kezdtek elvonulni. Erre a híre 60 000 fegyveres vitéz jött ki a városból, és megtámadta a hunokat, akik éppen szedelőzködtek indulás előtt. Heves összeütközés kerekedett, amelynek során Huelins, Tongres udvarmestere (*sénéchal*) több hunt megölt, de Attila a sisakjára vágva a halálba küldte, de Baldevennek, Tongres polgármesterének a fejét is levágta. Végül a tongres-iak visszahúzódtak a hídjuk felé, amely, mint a szerző mondja, a világ legszebb hídja volt, fekete márványból építve. A csata a híd lábánál folytatódott. A krónikás név szerint felsorolja mindazokat, akik Attila keze által veszték el: Gosselin, Lonchin et Aleur ura, Tybal del Hale, Guilheme de Sains-Materne, testvére, Jobal, Renars és Hermain de Molins, Gaitier de Sains-Materne, testvére, Richars, Arnars, Engelbert és Godelons és egy Symon nevű *prévôt*.³⁹ Azt is tudja, hogy 45 000 volt a tongres-i áldozatok száma, majd később 5000 súlyosan sebesült is meghalt, a maradék 10 000 ember pedig Trierbe menekült. A

³⁷ *Le Myreur*, 113–115.

³⁸ *Le Myreur*, 115 sq.

³⁹ *Le Myreur*, 118.

hunok betörték a városba, mindent kifosztottak, felégettek és leromboltak, megöltek mindenkit, akit ott találtak.

Ezután a hunok leromboltak Reims városát, ahol Szent Nicasius és nővére, Eutropia mártírhalt szenvedtek. Majd elpusztították Châlons-t és ostrom alá vették Troyes-t. Itt a krónikás kitér arra a híres epizódra, mely szerint Attilát Troyes püspöke, Szent Lupus fogadja a város kapujában. Lupus így fordul a hun királyhoz: „Ki vagy te, aki elpusztítod földjeinket és országainkat, és aljas módon háborgatod az embereket?” – Attila így felel neki: „Attila vagyok, Isten ostroma.”⁴⁰ Majd a püspök kinyitotta a kapukat, és imádkozott, hogy Isten óvja meg népét és városát a hunoktól. Végül nagy csoda történt: a hunok bementek Troyes-ba, de Attila és az összes többi hun megvakult, és csak azt az egyenes utat látták, ami a másik kapu felé vezetett. Így kimentek a városból anélkül, hogy bármilyen kárt okoztak volna. Innen a hunok Orléans alá vonultak, és ostromolni kezdték, míg Franciaország királya és több más herceg Aix-ben gyűltek össze. Orléans püspöke, Anianus odament, és könyörgött nekik, hogy jöjjenek felmenteni a várost. A hercegek Orléans alá vonultak, nagy csatába kezdtek, és a hunokat menekülésre kényszerítették. Ekkor meghalt Alafis, Thuringia és Ostrogothia királya, valamint Alarich, Gothia királya, valamint 40 000 hun, de Attila is megsebesült jobb vállán.

Kicsit lejjebb meséli el a krónikás a hunok itáliai hadjáratát.⁴¹ A hunok, hogy Rómát megtámadják, a vandálokkal szöveterkeztek, de velük volt Randegam (= Radagais),⁴² Gothia királya is. A császár erre levelet küldött a királyoknak, grófoknak és hercegeknek, többek között Franciaország királyának, Celdrisnek és a Clarnus nevű *prévôt*-nak, hogy jöjjenek segítségére Attila és a hunok ellen. Clarnus útra is kelt Rómába, ahol Theodosius császár nagy örömmel fogadta. Időközben a hunok és vandálok megérkeztek Lombardiába, lerombolták Paviát, Pisát, Milánót és Lombardia összes városát, majd 427 decemberében Rómát kezdték ostromolni. A rómaiak kitértek a városból, és nagy csata vette kezdetét. A hunok száma több mint 100 000 volt. Amikor beesteledett, a rómaiak kezdtek visszahúzódni, ugyanis semmit nem láttak. Végül több mint 20 000 embert vesztek. Ezután több mint tizenkét napig a rómaiak nem mertek kimenni városukból. Eközben a császár és a pápa imádkozott, hogy Isten segítse őket győzelemre. A pápa a papságát is összehívta, hogy együtt fohászkodjanak az isteni csodáért. Valóban, Isten eleget tett kívánságának: 428. január 3-án egy villám csapott a hunok serege közepébe, ám senkit sem sebezett meg, kivéve Attilát, akit porrá égetett. A hunok menekülni kezdtek, tengerre szálltak, de egy vihar lepte meg őket, amelyben mindannyian odavesztek. Egy égi hang szólt a pápához, mondván, a hunok mind a tengerbe fulladtak. Így veszett el az összes hun.⁴³ A vandálok királyának azonban volt egy fia, aki ezek után még lerombolta Tournai, Cambrai és Douai templomait és a szomszéd városokat.

Csak ezután tér vissza a krónikás Tongres pusztulásának az okára. Elmeséli, hogy 413-ban a flamandok gátakat emeltek a város közelében, ami attól fogva megakadályozta, hogy

⁴⁰ *Le Myreur*, 120.: „*«Qui es-tu, qui as devasteit nos terres et pays, et qui les gens perturbes si vilainement?» - Adont at respondut Atilla al évesque : «Je suis Atilla, le flaiiais de Dieu».*”

⁴¹ *Le Myreur*, 131–132.

⁴² Radagais (Rhadagast) azoknak a barbároknak az élén állt, akik 405-ben átkeltek az Alpokon és betörték Észak-Itáliába, ahonnan Stilicho üzte ki őket.

⁴³ *Le Myreur*, 132.: „*Adont fist Dieu myracle le IIIe jour de jenvier l'an IIIIc et XXVIII, car une effoudre chait tout emmy l'oust des Huens, et ne grevat onques fours que le roy Atilla, et fut tout arse en pousier. Atant soy misent ses gens al fuyr, et montarent sour mere ; mains uns orage les priste, qui les noiat tous que nuls n'en escappat.*”

a tenger odáig érjen. Ez a tény és Tongres lerombolása Jean d'Outremeuse szerint a város lakói által elkövetett bűnöknek, különösképpen engedetlenségüknek a következménye. Elmondja, hogy Tongres lakói csalárdak, uzsorások, szodomiták és az egyház iránt engedetlenek voltak, majd arra inti az olvasót, hogy tisztelje az egyházat.⁴⁴

Az utolsó hadjáratok elbeszélése áll viszonylag a legközelebb a történeti eseményekhez. Tongres elpusztítása után a krónikás Attila 451-es galliai hadjáratának epizódjait foglalja össze, és szokása szerint a kronológiát önkényes módon kezeli, hiszen valójában Attila Troyes-ba csak Orléans után ment. A catalaunumi csatát is csak nagyon röviden említi, és mint fentebb láttuk, a csata motívumait is más keretbe és helyre tette át.

Az itáliai hadjáratnak csak a lombardiai útvonala felel meg a valóságnak. Róma ostromáról sem esik szó egyetlen forrásban sem. De Jean d'Outremeuse kitalál egy olyan verziót, ami lehetővé teszi, hogy Attila és a hunok mind megsemmisüljenek. A középkori itáliai történeti képzeletben is jelen volt az, hogy Attila olasz földön halt meg. Az *Estoire d'Atile en Ytaire* című, francia nyelven írott történet (13. század) elbeszéli Attila és a hunok itáliai háborúit.⁴⁵ Ebben Attila egy magyar királyleánynak egy fehér vizslától született fiaként jelenik meg. Amikor felnő, megöröklí a magyar királyságot, és az a fő terve, hogy kiirtsa a kereszténységet. Ezért indít hadat Itáliába, ahol Aquileia ostroma után sorban megtámadja Észak-Itália városait. Ez az elbeszélés teljesen kitalált, csak a helynevek felelnek meg a valóságnak, viszont a hunoknak ellenálló királyok mind kitalált figurák. Attila legfőbb ellensége Padova királya, Gilles (Gilius). Több alkalommal párharcra kerül sor közöttük. Attilának megjósolják, hogy Gilles fogja megölni. Hogy ezt megakadályozza, a hun király zarándoknak álcázza magát, és elindul megkeresni Gilles-t, akit csellel akar megölni. De Gilles leleplezi és lefejezteti Attilát. Nem valószínű, hogy Jean d'Outremeuse ismerte ezt az elbeszélést. De a mindkét változat közös eleme, hogy Attila erőszakos halált szenved, ellentétben azzal a történeti hagyománnyal, mely szerint a nászéjszakáján halt meg orrvérzés következtében.

Történet és eposz

Mindazokat az eseményeket, amelyeket Jean d'Outremeuse a *Myreur des Histors*-ban elbeszél, epikus stílusban is előadja a *Geste de Liège*-ben. Az egyik különbség az, hogy itt gyakran alkalmaz állandó jelzőket (*epitheton ornans*) a népek vagy hősök minősítésére. A hunokat általában „álnok zsidóknak” (*felons Juys*) nevezi. Máshol még hátrányosabb színben ábrázolja őket: „Ebben az időben jöttek be az erdőkön át a hamis és álnok hunok, akik rosszabbak, mint az állatok”;⁴⁶ „Sátán fajzata”⁴⁷; „...a zsidó hunok, az áruló kutyák”.⁴⁸ Egy másik helyen azonban kedvezőbben értékeli őket: „Mert a hunok merészek, és ez egy nagy erejű nép”.⁴⁹

⁴⁴ *Le Myreur*, 121–122.

⁴⁵ *Estoire d'Atile en Ytaire, testo in lingua francese del XIV secolo*. Virginio Bertolini (ed.). Verona, Gutenberg, 1976. Vö.: Bozoky, E.: *Attila et les Huns. Vérités et Légendes*, Paris, Perrin, 2012, III. fejezet (Le Fléau de Dieu en Italie). Olasz fordítása: *Attila e gli unni. Verità e leggende*, Bologna, Il Mulino, 2014 (Le vie della civiltà); magyar fordítás előkészületben a Kossuth Kiadónál.

⁴⁶ *Geste de Liège*, v. 5116-17.: „A celi temps, [...] / Sont dedens Romenie rentreis par les forestes / Ly Huenx faus et trahites, qui sont pious que bieste.”

⁴⁷ *Geste de Liège* v. 5377: „la gieste Sathanas.”

⁴⁸ *Geste de Liège* v. 5585: „les Huenx juwis les trahitour mastin.”

⁴⁹ *Geste de Liège* v. 5185: „Car li Huenx sont hardis et gens de grant vigueure.”

Néha alkalmaz hangulatfestő költői képeket is, amikor például egy völgyről beszél: „Ott állapodott meg a zajló harc, mint ahogy a víz megfagy / Amikor a hideg meglepi, és összefagyasztja / azonnal egy halomba.”⁵⁰ „Annyi hunt megölt, hogy az egész tér vörös volt a vértől, ami a mezőre hullott.”⁵¹ Epikus kezdő formula vezet át egyik epizódról a másikra: „Nagy volt a csata és zord a harc”;⁵² „a csata kemény volt, rettenetes és gyilkos”.⁵³ Több drámai párbeszéd vagy monológ is élénkíti eposzát, főként a Szervác-legendában, ahol a krónikás „idézi” a püspök imáit, Szent Péter jóslatát, majd a tongres-i klérushoz intézett intelmét: de már fő forrásában, Heriger de Lobbes-nál is találunk ilyen szövegbetéteket. Megszólaltatja a hunokat is, akik csodálják, hogyan vágja le Merovech király sorstársaikat: „Nagy baj éri azt, aki a hálójába kerül, / Gyakrabban emeli fel és le kardját, / Mint a mosók lapátolják ki a vizet.”⁵⁴ Amikor a hunok kezdenek visszavonulni a clermont-i csata után, Attila így fenyegeti a frankok királyát: „Áruló! / Megsebesítettél és megölted két fiamat; / Ha sokáig élek, el fogod veszteni királyságodat, / Azt tudatom veled, hogy meg fogsz halni.”⁵⁵ Főembereinek társaságában Attila Tongres városát így csodálja: „Urak, még Cézár királynak sem / Volt ilyen erős városa, mint ez, mely e helyen áll, / Senki sem képes erősebbet építeni, / Meg vagyok erről győződve.”⁵⁶

Hosszasabb leírást is találunk az eposzban. Jean d'Outremeuse így festi le Tongres városát: az árok, mely hárommérföldnyi körzetben körülvette, mélyebb volt, mint a kutak; a másik oldalán a tenger található, és a világ összes javait hozták oda; felsorolja templomait és kolostorait; dicsőíti a város magas és széles falait, kapuit, palotáit, tornyait és más épületeit, valamint kertjeit, ahol sok fa, gyümölcs és szőlő termett. Még pszichológiai portréval is találkozunk a *Geste*-ben: amikor Attila Clermont alatt konstatálja, hogy a rómaiak és szövetségeseik közel vannak, mélyen elszomorodik, és azon tanakodik, hogyan tudna onnan elmenni.⁵⁷

Az epikus oralitásnak megfelelően a szerző több helyen a közönségéhez fordul: „Urak” (*Signours*); „Bárok” (*Barons*), „hallgassátok...” Néha hosszabban is elhagyja az események fonalát, hogy felhívja a hallgatók figyelmét művének erényeire. Két helyen hosszan dicsőíti énekét (*canchon*): az egyik strófában kifejezetten az énekek „virágját”-nak nevezi;⁵⁸ egy má-

⁵⁰ *Geste de Liège* v. 5214-16; „*Là fermet li estour comme l'aiwe fait gelée / Quant li frois l'entreprent, et si le congluée / Trestot en une masse.*”

⁵¹ *Geste de Liège* v. 5633: „*Tant ochiit de ces Huens que trestous ly voiage / Astoit roge de sanc qui chiet sus le preage.*”

⁵² *Geste de Liège* v. 5189: „*Grande fut la bataille et ruste la melée.*”

⁵³ *Geste de Liège* v. 5304: „*Forte fut la bataille, pessante et criminale.*”

⁵⁴ *Geste de Liège* v. 5236: „*Trop est à grant mechief qui chiet dedens sa nasse. / Ilh lieve plus menut son espee et rabasse / Comme cureure [cureur = aki mos; textilipari munkás] ne poroit getteir aywe à la sasse.*”

⁵⁵ *Geste de Liège* v. 5380-82: „*Trahitre, las! / Tu m'as forment navreit et mes dois fils tuas: / Se je vis longement, ton regne en perderas; / Se te fay assavoir que le mort en venras.*”

⁵⁶ *Geste de Liège* v. 5493-96: „*Singnours, onques le roy Cesaire / N'ot si forte citeit qui chi siet enemy l'aire, / Onques plus forte nuls ne se pot certes portraire, / Je le suis bin conchuis.*”

⁵⁷ *Geste de Liège* v. 5149-52: „*Quant li rois Attila sot Romains si pres de ly, / Qui avoient ameneit tant de gens fervestis, / Dolens fut à son cuer, si fut asseis pensis / Se nullement poroit estre de là partis.*”

⁵⁸ *Geste de Liège* v. 5160-80. V. 5173-74: „*Or comenche canchon qui des altres est la fleure / Jamais trouvée en monde ilh ne seirat milheure.*”

sik részben ezt a metaforát még tovább fejleszti: éneke anyagát ízesnek és finomnak, énekét pedig illatosnak minősíti.⁵⁹

Morális elmélkedéseket is beilleszt krónikájába és eposzába egyaránt. Miután hangsúlyozza, hogy Tongres lerombolása népe bűneinek volt a következménye, a *Myreur*-ben több sort, a *Geste*-ben pedig két strófát szentel annak, hogy az egyház tiszteletére figyelmeztesse hallgatóit.⁶⁰

Ugyanakkor a krónikában az epikus stílusra jellemző vonások vannak jelen. Ezek közé tartozik mindenekelőtt a homályos történeti korok benépesítése kitalált hősökkel, akiknek mind nevet is ad. Egyes fiktív személyei nemzet- és városalapítók, névadó hősök. Amikor Jean d'Outremeuse részletesebben ír le egy csatát, másodrendű hősöket is kitalál, és felsorolja nevüket. Mindez arra szolgál, hogy a történeti elbeszélést kiszínezzé, valószínű hangulatot teremtsen. Ezenkívül a krónikás a régmúltba vetíti vissza saját korának államait, intézményeit. Ez az anakronizmus lehetővé teszi, hogy a régi események közelebb álljanak a kortárs olvasóhoz, hogy felismerje bennük saját korának problémáit.

Nehéz értelmezni a hunok története különös képét Jean d'Outremeuse-nél. Az nyilvánvaló, hogy a hunokat már századok óta pusztító-romboló népként ábrázolták. Amikor Jean d'Outremeuse teljesen eltúlozza hadjárataik dimenzióit, valószínűleg azt akarja kimutatni, hogy Tongres elpusztítása elkerülhetetlen volt a hunok óriási haderejét figyelembe véve. A hunok azonosítása a zsidókkal lappangó antiszemitizmust tükröz. Ez annál is különösebb, mert a kortárs (1358–1368) francia-velencei nyelven írt eposz⁶¹ a hunokat szaracénokként – tehát muszlimokként – mutatja be, ami jobban kifejezi a korabeli, az oszmánok egyre fenyegetőbb terjeszkedése által keltett aggodalmakat. Jean d'Outremeuse zsidókkal szembeni ellenségesége valószínűleg csak vallásos álláspont volt (Judas és a zsidók Jézus árulói), és nincs társadalmi motívuma. Láttuk fentebb, hogy a hunok zsidó eredetének az elmélete csírájában már megtalálható a stavelot-i és a lobbess-i szerzőknél a 9–10. században. Nem tudunk viszont arról, hogy létezett volna zsidó közösség Liège-ben Jean d'Outremeuse korában.

Jean d'Outremeuse idején a hunok emléke a szomszédos Hainautban (Hainaut, *Hannonia*) is még aktuális téma volt. Jacques de Guise, egy valenciennes-i ferences (1334–1399) az *Annales Hannoniae*-ban azt a kérdést vizsgálja, hogy *Hannonia* neve a hunokéból ered-e.⁶² Ha nem is ad egyértelmű választ, fenntartja többek között azt a véleményt, miszerint *Hannonia* neve eredetileg *Hunonia* volt, és felsorol több hely- és folyónevet,⁶³ melyek a hunok erősítései vagy átvonulásának a nyomát őrzik. Magának Attilának tulajdonítja egy erősítés építését az Abre és a Deure folyók összefolyásánál, ahol a hunok királya több éven át telelt, és hozzáteszi, hogy többen azt állítják, hogy a francia *Vies-Ath* („Ó-Ath”) helynév

⁵⁹ *Geste de Liège* v. 5412–23. V. 5421–22: „la matere gostante, / Douche er delitieuse trestous bins saworante”; V. 5423: „Or escuteis avant la canchon odorante.”

⁶⁰ *Geste de Liège* CC-CCL. 565–566.

⁶¹ Niccolo da Casola : *La Guerra d'Atilla. Poema franco-italiano*. G. Stendardo (ed.). Modena, 1941.

⁶² Iacobus de Guisia [Jacques de Guise], *Annales historiae illustrium principum Hannoniae, MGH Scriptores* 30, c. II^b: „Questio, a quibus nacionibus patria Hanoniensis fuerit sic vocitata”, III: „De diversis denominacionibus Hanoniensis”; c. V: „Quando et a quibus territorium Hanoniense sic appellatum est” et c. VI: „Responsiones ad argumenta in oppositum facta”, 108–112. Művét a 15. század közepén Jean Wauquelin fordította franciára *Chroniques de Hainaut* címmel.

⁶³ Hoyum (Hui), Hugniam (Heigne), Hugniacum, Subhugniacum, Hunonia, Hugnies, Hon; folyónevek: Hayne, Hunelle, Honneau.

erről a királyról kapta a nevét.⁶⁴ Egyébként meg kell jegyezni, hogy Jacques de Guise – Jean d'Outremeuse-hez hasonlóan – a belgák legrégebbi történetében teljesen fiktív hőseket és eseményeket szerepeltet.

Ha a 13. század talán a legfontosabb időszak az Attila-legenda fejlődésében (gondoljunk csak a Nibelung-énekekre, Veronai Detre eposzára, a hasonló témájú sagákra, az olasz krónikákra és fiktív történetekre, Kézai Simon krónikájára...), az 1300-as években a krónikások, költők és festők továbbra is nagy érdeklődést tanúsítottak e témakör iránt, mint itt fentebb láttuk Jean d'Outremeuse különös példáján; Itáliában, Németországban, Skandináviában és persze Magyarországon Attila és a hunok még szintén sok új művet inspiráltak.⁶⁵

---

⁶⁴ Iacobus de Guisia: *Annales historiae illustrium principum Hanoniae*, c. XXVII. 117.: „Unde et Athila Hunorum rex in silva Carbonaria iuxta concursum rippariarum Albe atque Theonis fortalicium pro recursu fundans, in eius confinibus pluries hiemavit. Unde ab illo rege locus ille denominacionem sumpsisse a pluribus fertur, et Gallice Vies-Ath appellatur.”

⁶⁵ Vö.: Bozoky, E.: *Attila et les Huns. Vérités et légendes*. Paris, 2012.; Eckhardt S.: « Attila a mondában ». In: Attila és hunjai. Németh Gy. (ed.) Budapest, 1940. 143–216.